

VIDA I MORT A LA PREHISTÒRIA DE SON BUNYOLA (BANYALBUFAR)

Jaume DEYÀ MIRÓ

L'entorn de la finca de Son Bunyola presenta una rica concentració de jaciments arqueològics, de gran valor científic, per al coneixement del poblament prehistòric de Banyalbufar. Des de l'any 2017 s'han dut a terme nombrosos estudis que han aportat rellevants dades des de la prehistòria fins època medieval, els quals es presentaran tot seguit.

1. Antecedents

La motivació d'aquest article es basa en tres treballs. En primer lloc, amb l'estudi patrimonial dut a terme a l'any 2017, conjuntament amb Tomàs Vibot i Sandra Rebassa, de les finques Son Valentí i Son Bunyola a causa de la futura reforma d'ambdós immobles. Posteriorment, a l'any 2019 vinculat a la línia de recerca de catalogació i anàlisi de necròpolis de l'edat del Ferro a la serra de Tramuntana es prospecta la zona del Corral Fals. I com a darrera intervenció, al 2020, la neteja i estudi del jaciment del talaiot de ses Cases d'en Jordi emmarcat dins el pla de recuperació i difusió dels valors patrimonials de la finca de Son Bunyola per al seus clients.

Pel que fa als coneixements previs de la prehistòria de Banyalbufar, bàsicament, es disposa de tres documents de referència: el primer corresponent al programa de preservació de jaciments arqueològics-cartes arqueològiques de les Illes Balears elaborat el 1993 per l'equip redactor format per Francisca Torres, José Merino i Magdalena Estarellas (revisat posteriorment a l'any 2014). El segon és l'obra de Tomàs Vibot *Son Bunyola: una mar de noms* (1999). I el darrer cas, l'inventari arqueològic de Javier Aramburu (2023).

Segons es recull a la carta arqueològica actual a Banyalbufar s'hi localitzen 8 jaciments pròpiament dits, ja que les primeres cartes també inclouen sistemes hidràulics com elements arqueològics, els quals no s'inclouen en aquest recompte. Els treballs de prospecció duts a terme posteriorment de la mà de J. Aramburu permeten ampliar fins un total de 18 jaciments al municipi, tot i que no es fa referència als jaciments situats en cavitats, com seria el cas del Corral Fals.

En base a totes aquestes fonts la finca de Son Bunyola preserva, fins al moment, tres jaciments arqueològics:

1. Corral Fals. (CIM 6/20, BANY-A-015). Necròpolis en abric rocós.
2. Turó/era de Son Bunyola. (CIM 6/ 23, BANY-A-021). Zona de concentració de ceràmica al turó proper a les actuals cases de possessió.
3. Talaiot de ses Cases d'en Jordi. (CIM 6/ 17, BANY-A-016). Turriforme aïllat.

Figura 1: Localització dels jaciments situats a la finca de Son Bunyola

Com es pot extreure de l'obra Tomàs Vibot (1999: 17-20), els coneixements des de la prehistòria fins la dominació islàmica es resumeixen en:

“L'època talaiòtica: La muntanya constituí per a l'home primitiu el medi més emparat on desenvolupar la seva vida. No sense motiu és en aquest marc muntanyós on s'han trobat els jaciments més antics de Mallorca, datats pels voltants del cinquè mil·lenni aC (Son Matge i Muleta). En el cas concret de Banyalbufar, i més particularment a les terres de Son Bunyola, les primeres notícies són d'una etapa posterior, ja dins l'època pretalaiòtica o de les coves (2.000 a 1.200 aC) i que a més a més constitueixen les restes més antigues de tot el municipi (MERINO & TORRES, 1993). Sota la immensa balma natural coneguda com es Corral Fals, foren tretes a la llum restes d'enterraments humans datats d'aquesta etapa de la història. Entre els nombrosos cranis i ossos, destaquen gran quantitat d'estrís i eines habituals com són polseres, una mena d'anells, collars, bocins de corda, punyals d'uns trenta centímetres de llarg, i un nombre considerable d'ossos trepanats -probablement destinats a l'ornamentació-, etc., el que fa pensar tot plegat que aquesta gent creia en un tipus de vida ultraterrenal, a més a més de tenir certes necessitats defensives. Per aquest motiu s'ha de suposar l'existència d'un poblat o comunitat ubicat no molt enfora d'aquí, el qual probablement habités en senzilles barraques de pedra, fang i branques (XAMENA, 1978), donat que, fins avui, no han estat trobats indicis dels seus habitatges a la vall. L'altre jaciment, i que per les seves característiques ha esdevingut el més espectacular del terme, és el talayot erigit sobre el turó més elevat del territori conegut amb el nom de ses Cases d'en Jordi. A partir de les restes d'aquesta malmesada construcció es pot constatar que fou de planta circular, la qual, d'una manera aproximativa, comptava amb uns nou o deu metres de diàmetre. La seva cara més visible (NE) presenta sis filades de pedres no gaire grosses, alçades a uns 2'50 metres del terra i que descansen sobre una base de roca natural. Tal com el trobam a l'actualitat resulta impossible de saber per on se situava l'entrada. Aquesta construcció l'hem de posar en evident relació amb el poblat talaiòtic der Castellot, ja dins les terres de Son Valentí, donat que es troba separat de

nostre jaciment per escassos metres. Sobre aquesta edificació i la seva estratègica ubicació s'ha dit que «**el talaiot aïllat de ses Cases d'en Jordi seria un nucli estratègic de control del territori de la petita cala que segurament era ja-utilitzada com a lloc d'intercanvi comunicacions**» (MERINO & TORRES, 1993). A partir de l'estat actual d'aquesta construcció 1 de la mancança d'estances 1 cambres adossades, es fa necessari pensar en la utilització durant èpoques posteriors (probablement iniciades durant la dominació musulmana) de les seves pedres per a la construcció dels marges que envolten el jaciment.

Els Romans: Les minses restes arqueològiques que daten d'aquesta època es redueixen a uns pocs fragments de ceràmica sigila en superfície pels voltant de l'actual possessió. Com a dada curiosa, però que evidencia també aquest pas dels romans per la **vall de Son Bunyola, l'historiador Josep Maria Bover** **escriu el 1834 que a Son Bunyola un tal « Juan Salas, mumismático, estudioso del siglo pasado posehía cinco medallas de alto bronce, que representaban a Caracalla, Bordiano, Agripina, Julia Marumea y Juan Cirmises»** (ROSSELLÓ & ABERTÍ, 1995) trets d'aquest lloc. El mateix autor, també escriu sobre les troballes de la mateixa època sites a Son Balaguer i Son Valentí.

Els musulmans (Andalusins): Durant la preconquesta catalana existiren en aquest espai l'Alqueria Roja -primitiu nom del modern Son Coll- i l'**Alqueria de la Torre- ubicada de manera aproximativa pels voltants de l'actual possessió de Son Bunyola, abraçant pel cap baix fins a l'hort homònim (Hort de sa Torre)**. Durant aquest període, l'explotació agrària assolí grans cotes de perfeccionament i nivell tècnic (de la qual s'aprofitaren els nous habitants cristians), com així queda demostrat a la documentació, on es posa de relleu que els cultius més importants aquí eren la vinya i l'horta, seguits amb tota probabilitat d'altres com blat, llegums, arbres fruiters, l'olivera i verdures de diversos tipus (això és, molt consemblants als moderns). En aquesta darrera alqueria -que és aquí la que ens interessa particularment- hi havia el 1272 un celler amb 3.000 quartins de vi, 1 tres anys més tard, s'esmenta la presència d'un molí d'aigua (ubicat a la vora del torrent, dins el mateix Hort de sa Torre)."

A partir de tota aquesta base documental i de les intervencions dutes a terme a posteriori (resultats que es presentaran als següents apartats) s'ha pogut avançar i precisar més en l'evolució del poblament de Son Bunyola i, per extensió, de Banyalbufar.

2. Era de son Bunyola. BANY-A-021

Segons la fitxa patrimonial actual:

Situació Son Bunyola (pol.2 parc.77) Plànol 2C

Coordenades UTM X: 460628 **Y:** 4393919

Descripció constructiva / estructures

L'era de Son Bunyola es localitza a ponent de les cases, a escassos metres. S'hi troben gran quantitat de restes de ceràmica en superfície de diverses èpoques, tant talaiòtica com islàmica.

Cronologia Romà. 900 aC s.XIII

Criteris datació Estructures
Classificació general Jaciment arqueològic
Funcionalitat Hàbitat

NOTES HISTÒRIQUES

Les restes localitzades, a falta d'estudis més profunds, són d'una cronologia que va des del 900 aC fins al 1229 dC.

Arran del projecte de reforma de la possessió de Son Bunyola per a l'actual hotel fou necessari un estudi arqueològic del seu subsòl. Per aquest motiu es va dur a terme una prospecció a l'entorn de l'immoble i, en base a aquesta, es van plantejar tot un seguit de cales per determinar la presència o no de nivell fèrtils arqueològicament parlant.

Figura 2: Calles realitzades dins la zona prospectada (Lila: zona de dispersió de ceràmica vària. Groc: zona amb material prehistòric i medieval islàmic). Mostra de material localitzat a la zona de la cala 1-3

Segons les dades anteriors el jaciment s'emplaçaria al turó on foren realitzades les cales 1-3. Aquestes posaren l'evidència d'una gran presència de material ceràmic de cronologia talaiòtica, posttalaiòtica, romana i almohade, a banda de deixalles de cronologies més recents. A pesar de la gran abundància de material no es localitzaren evidències de nivells arqueològics, tan sols un únic nivell de terra argilosa amb totes les ceràmiques descrites entremesclades. La cala 4, situada al vessant sud de les actuals cases de possessió, sí que va posar de manifest l'aparició d'un possible nivell arqueològic. Aquest es caracteritzava per estar format per, probablement, un nivell de pedreny atribuïble a un col·lapse d'algun tipus d'estructura amb material de cronologia almohade. La resta de cales no aportaren dades rellevants exceptuant la realitzada a l'interior de la claustra, que va permetre documentar l'evolució dels diferents paviments superposats al llarg del segle. Tot i no haver pogut aprofundir a la cala fins exhaurir tots els nivells arqueològics per no poder accedir a major profunditat, el nivell més profund fou datable al segle XV-XVI (gràcies al material ceràmic exhumat en ell). Aquest fet indicaria que sota l'edifici de ben segur s'hi preserven nivells de molta més antiguitat.

A partir dels treballs de camp es va concloure que tan el turó catalogat com l'indret on se situen les actuals cases de possessió conformarien, amb tota probabilitat, un gran assentament fundat com a mínim en època talaiòtica que va perdurar fins el període islàmic. La construcció de les actuals cases de

possessió i el marjat que l'envolten provocaren la completa destrucció del jaciment per tal d'anivellar els terrenys i l'aprofitament del pedreny com a material constructiu.

Figura 3: Detall de la superposició de paviments de la cala 8

3. Talaiot de ses Cases d'en Jordi. BANY-A-016

Segons la fitxa patrimonial actual:

Situació Son Bunyola (pol.2 parc.77) Plànol 2D

Coordenades UTM X: 461138 **Y:** 4393846

Descripció constructiva / estructures

Damunt un petit turó que domina visualment els vessants de Son Bunyola i Son Balaguer, s'alcen les restes de l'únic talaiot conservat al municipi. De la construcció pròpiament dita només en resten uns fonaments circulars de la cara exterior, elevats uns dos metres i mig de la base de roca natural. En total es mantenen sis filades de pedres.

Cronologia Ferro. Devers 1000 aC

Criteris datació Estructures

Classificació general Jaciment arqueològic

Funcionalitat Defensa

NOTES HISTÒRIQUES

La intervenció en aquest jaciment fou com a conseqüència de l'esclafit que va afectar greument la zona costanera de Banyalbufar l'any 2020. La destrucció de la zona boscosa i la seva conseqüent neteja va implicar retirar la massa forestal. Un dels punts a intervenir era la zona arqueològica del talaiot, el qual requeria la supervisió d'un tècnic arqueòleg. La propietat, a més, tenia la intenció de potenciar aquest punt patrimonial com a element més d'interès cultural per als clients del seu hotel.

Tot i la descripció de la fitxa, que tan sols esmenta el talaiot com únic element visible, es varen poder documentar nombroses restes que permeteren

ampliar el jaciment, tan a nivell de superfície com del seu ventall cronològic. A banda de les restes del talaiot s'observaren alineaments de pedres i estructures a l'entorn. És a dir, el talaiot formava part d'un petit complex amb probables habitacions que s'hi adossaven, essent moltes d'elles reutilitzades en èpoques posteriors. Aquest fet va evidenciar que l'extensió del jaciment és molt més àmplia i complexa. També s'ha de tenir en compte que els treballs agrícoles, especialment la transformació de l'antic turó en un espai marjat, havia provocat el desmuntatge, aprofitament i soterrament del conjunt d'estructures essent visibles una mínima part. Les nombroses troballes ceràmiques i les diferents tècniques constructives dels paraments demostren una ocupació de l'indret de més de dos mil·lennis.

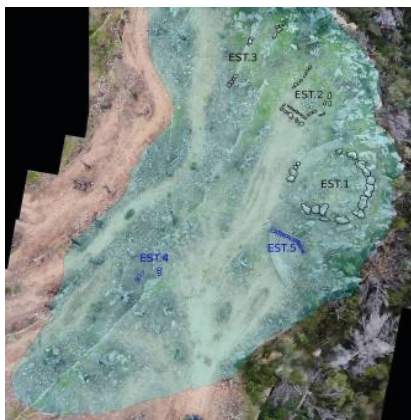

Figura 4: Conjunt d'estructures identificades i probable extensió del jaciment a partir de les troballes ceràmiques

Figura 5: Vista del talaiot (Est.1) un cop netejat i altres paraments identificat a l'entorn (Est. 2 i 3)

Les estructures identificades poden resumir-se en:

-Estructura 1: Correspon a l'element que identifica el jaciment, el talaiot circular. Sembla que disposava d'una cambra de reduïdes dimensions, tot i que no s'ha pogut determinar on se situa l'accés. El turriforme presenta una altura màxima conservada de quasi 3 m en la seva cara est.

-Estructura 2: Restes d'una habitació de tendència rectangular amb doble parament. Es troba parcialment soterrada, aflorant el seu extrem sud-est. Fa mal determinar si pot correspondre a una estança d'origen talaiòtic sincrònica amb el talaiot o una expansió del conjunt en fase posttalaiòtica.

-Estructura 3: Es tracta de les restes arquitectòniques visibles més allunyades del cim. Es troben embotides dins el marjat. Per les seves característiques i emplaçament no seria difícil proposar la seva funció com a parament delimitador del conjunt, a mode de murada. La mida dels blocs que el formen també en fa sospitar tal hipòtesis. El tram més ben conservat presenta una altura d'uns 2 m, el que podria tenir relació amb la idea d'una ampliació en el posttalaiòtic com anteriorment s'havia esmentat. A més, la troballa de ceràmica en desengreixant vegetal en aquesta zona ho podria corroborar. Sobre el marge on es troba aquest alineament també afloren algunes, poc visibles, alineacions de pedres.

-Estructura 4: Restes de dos alineament de pedres a diferents cotes que, per les seves característiques, semblen de cronologia més moderna (islàmiques?). Tan sols conserven un tram visible superficialment d'uns 3 m de llargària. Aquesta àrea apareix molt de material de cronologia islàmica i, en menor mesura, de fragments molt dispersos de teules i de vidriats que podrien situar-se a l'època moderna.

-Estructura 5: Consisteix en un muret que sembla correspondre a les restes d'una cantonada d'alguna estructura. Actualment es troba completament coberta per un claper. El material ceràmic que s'ha localitzat es el mateix que a l'estructura 4.

S'han localitzat a l'entorn materials ceràmics d'època talaiòtica (900-700 aC) i posttalaiòtica (600-200 aC), que s'han identificat gràcies al tipus de desengreixant de la seva pasta. Quant a material clàssic (romà), bàsicament s'ha localitzat material amfòric, que podria emmarcar-se entre el segle V aC-II dC. De la fase islàmica s'han identificat gerres decorades amb almangra, ribells, alfàbies i altres elements de vaixel·la indeterminats. Cal fer un incís per dir que els materials vidriats identificats d'aquesta cronologia són de color melat per la qual cosa no sembla que pugui correspondre a una ocupació d'època almohade sinó anterior (hipòtesis que tan sols podria confirmar-se amb més intervencions). De cronologia medieval cristiana s'han identificat fragments de ceràmica negra que podrien correspondre a les primeres ceràmiques produïdes després de la conquesta al segle XIII. El material restant se situa en períodes més recents i, fan sospitar, que l'estructura 5 siguin les restes d'algun tipus d'habitatge d'època moderna (reutilitzant algun edifici anterior), ja que a l'entorn s'hi troben restes de teules, materials ceràmics atribuïbles al segle XVIII-XIX (ribells, escudelles, etc.). No seria forassenyat vincular el possible topònim de "ses Cases d'en Jordi" amb algun roter o jornaler que treballava o habitava dit espai.

4. Es Corral Fals. BANY-A-015

Segons la fitxa patrimonial actual:

Situació Son Bunyola (pol.2 parc.77) Plànol 1C

Coordenades UTM X: 460464 **Y:** 4394376

Descripció constructiva / estructures

Es tracta d'una gran balma situada damunt el camí de Baix de Son Bunyola

en què foren trobares a finals del la dècada dels setanta restes d'enterraments humans.

Cronologia Bronze 3000aC-1400aC

Criteris datació Estructures

Funcionalitat Funerària

NOTES HISTÒRIQUES

Les restes trobades daten aproximadament entre el 3.000-1.400 aC, el que demostra que hi existí alguna comunitat pretalaiòtica a la zona, situada no molt enfora d'aquest indret. Per desgràcia, aquesta necròpoli fou espoliada reiteradament per part de particulars i anònims, el que provocà la desaparició de molts d'elements importants per al seu estudi global.

Sembla que la història del coneixement d'aquest jaciment podria remuntar-se entre l'any 1931 i 1934 vinculat a la reforma del camí de Baix, per transformar l'antic tirany amb un camí de carro. Aquest fet va implicar l'anivellament i ampliació del traçat, afectant a tot un conjunt d'abrics rocosos situats al punt denominat com el Corral Fals. S'ha d'esmentar, en primer lloc, que l'emplaçament i identificació a la fitxa patrimonial és errònia, situant-se el jaciment original a l'abric més pròxim al Port des Canonge. Els citats treballs implicaren la remoció d'una antiga necròpolis, desplaçant i destruint part d'aquesta, i deixant aflorant a la vista els nivells arqueològics. Es desconeix si foren recuperats materials arqueològics en aquesta primera intervenció però si que hi ha evidències de que gran part del dipòsit arqueològic fou llançat pendent avall, molt d'ell precipitant-se al mar. A l'any 2019, en relació a un estudi realitzat en quan a necròpolis de l'Edat del Ferro, es va dur a terme una prospecció a la zona per localitzar dit jaciment. Fou gràcies a Tomàs Vibot, que ja havia publicat algunes notes (VIBOT 1999), que va posar en coneixement l'existència d'esporlerins que conservaven materials de l'indret i l'existència de material arqueològic dipositat a la Porciúncula (el qual encara no s'ha tingut accés). Posteriorment l'ajut de Tomeu Homar i Guillem Castanyer feren possible l'accés a persones que havien intervingut en aquest espai als anys 70.

Per tal de recopilar dades es va entrevistar a alguns veïns de la localitat, els quals amablement obriren les seves portes. Per desgràcia, probablement per temor o desconexença de la importància de compartir dites dades, algunes persones no es veren en coratge a participar de l'estudi.

-Francisca Rosselló *Estelina* explica com als anys 60-70 era comú fer acampades a l'estiu, amb el seu marit, al Port des Canonge. Ells tenien coneixença que en aquell punt apareixien objectes si remenaven la terra, ja que corria pel poble dit rumor. Hi anaren en algunes ocasions fins que una persona els va advertir que l'activitat que duïen a terme era il·legal. Per sort encara conserven els pocs objecte que exhumaren, consistents amb algunes contes de pasta vítria, un mànec d'os, una anella de bronze, fragments d'un punyal de ferro, restes humanes calcinades i, excepcionalment, fibres de corda carbonitzada. Tots aquests ma-

terials foren localitzats dins un nivell de calç i carbons, segons s'ha extret de les descripcions.

-Bartomeu Llinàs i Joan Garau eren membres de l'Associació Juvenil Foners. Dins els anys 70 organitzaren nombroses acampades al Port del Canonge i, empesos per la curiositat, també dugueren vàries intervencions al Corral Fals. De les descripcions dels materials que extragueren destaquen les contes de pasta vitria, plaquetes de plom amb cercles concèntrics, pecetes de plom atribuïdes a baules de cinturó, objectes de ferro com punyals o similars, etc. Tots ells apareguts en un nivell negre i amb calç i ossos. En aquell temps B. Llinàs era alumne del Dr. Guillem Rosselló, al qual entregaren tot el material exhumat a les seves intervencions. Dits objectes mai foren publicats ni donats a conèixer oficialment. Com a fet anecdòtic el grup jove Foners foren coneguts al poble com els “fossers” en motiu a les intervencions que dugueren a terme.

S'ha pogut observar que en ambdues entrevistes es va coincidir en el fet que un gran nombre de gent anava al jaciment a “cercar coses” però, de tots ells, destacava la figura de l'antic encarregat d'una fàbrica tèxtil, el qual era d'origen peninsular. Sembla que fou un home apassionat de l'arqueologia i geologia, i que recollia i comprava tots els objectes localitzats a la zona. Diverses fonts confirmen que disposava d'una gran col·lecció de material arqueològic procedent tant del Corral Fals com d'Esporles. Fins al moment desconeixem on és

preserva aquest llegat.

Figura 6: Restes arqueològiques preservades per Francisca Rosselló. Restes de crani amb calç localitzat a la rosseguera del jaciment.

Quant al jaciment pròpiament dit correspon amb un gran abric rocós que s'obre al mar. Com s'observa actualment, en motiu de la reforma de principis dels anys 30, el nivell original del seu interior fou rebaixat uns 3 metres. Tan sols es conserva inalterat l'espai més pròxim al penyal. Al tall visible, a un metre aproximadament de profunditat, s'hi pot identificar clarament el punt on s'ubica el nivell arqueològic (pràcticament buit de sediment). Segons les fonts orals fou en aquest punt on es varen extreure les restes arqueològiques. Encara és visible, a la zona més profunda, el nivell arqueològic inalterat tan característic d'aquest tipus de necròpolis (Deyà 2016). El material sedimentari extret en la reforma fou utilitzat per assentar i anivellar el camí de carro actual, podent-se veure sota d'aquest una gran rosseguera que es precipita al penya-segat sobre el mar. En aquesta encara s'observen restes osses humanes i un gran nombre de blocs de calç que contenen tan material arqueològic com restes humanes.

Les restes arqueològiques evidencien l'existència d'una necròpolis d'enterraments en calç. Els objectes documentats tan per les intervencions passades (contes de pasta vitria, punyals de ferro, anelles de bronze, mànecs d'os, plaquetes i peces de plom) com els observats al jaciment *in situ* (taps d'os, fragments de bols púnics ebusitans embotits dins la calç, restes humanes calcinades i fragments d'espirlals de ferro) evidencien una cronologia (Balaguer 2005) que podria situar-se cap a finals del període posttalaiòtic (fonamentat per la presència de material ceràmic púnic-ebusità i objectes de plom).

Es desconeix en què se sustentaren els redactors de la fitxa del catàleg patrimonial per proposar la cronologia de l'indret però, les restes fins ara consultades, tan sols aporten un moment cronològic i funcional com a necròpolis de la fase final del posttalaiòtic (VII-II aC) de la prehistòria mallorquina.

Figura 7: Vista de l'abric. Tall estratigràfic on s'observa la zona que fou excavada. Restes del nivell funerari corresponent a enterraments en calç

5. Conclusions

Els treballs arqueològics desenvolupats aquests darrers anys a l'entorn de la finca de Son Bunyola han estat enriquidors pel que fa al coneixement dels primers humans del municipi. Tenim clarament dades que ens indiquen que el poblament a l'àrea està clarament present en època talaiòtica, posttalaiòtica, romana i islàmica. En base als coneixements actuals podríem proposar que les cases de Son Bunyola estarien situades sobre el que degué ser el centre poblacional del municipi, almenys, fins època romana. Vinculat molt pròximament amb ell tenim el talaiot de ses Cases d'en Jordi, com un assentament secundari, igual que el jaciment des Castellot de Son Valentí o el de ses Mosqueres, entre altres. Tots ells com a punts de control territorial de l'entorn de la vall de Son Bunyola. Quant al món funerari tan sols tenim, fins al moment, testimoni en el Corral Fals. Aquest estaria clarament vinculat amb el poblament de Son Bunyola, però tan sols amb evidències d'ús cap el final de la prehistòria (posttalaiòtic), per la qual cosa és evident la necessitat de noves recerques per tal de localitzar altres necròpolis al municipi. Seria del tot recomanable una intervenció d'urgència al Corral Fals per tal de poder documentar degudament el jaciment antes de perdre el poc que encara es preserva.

Aquest article és una mostra més de la importància de recollir i posar en coneixement, tant de la comunitat científica com per la pròpia història dels municipis, intervencions arqueològiques realitzades per aficionats locals. Entre els anys 60 i 80 existeix un boom de persones inquietes pel coneixement de la seva cultura i arrels. Molts d'ells, desconixedors de la clandestina activitat que realitzaren, han posat en coneixement jaciments o troballes de gran importància científica que havien passat completament desapercebudes pels especialistes. La recuperació de totes aquestes dades esdevenen primordials per tal de que no es perdin per a sempre. Per lo que convido a tota persona que disposi de materials o informació compartir-la antes que sigui massa tard.

Agrair a Tomàs Vibot, Guillem Castanyer, Sandra Rebassa, Marta Quetglas, Tomeu Homar, Bartomeu Llinàs, Joan Garau, Francisca Rosselló i Josep Alemany l'ajut aportat.

6. Bibliografia

ARAMBURU, J. (2023): *Inventario arqueológico de Mallorca*. Banyalbufar. https://www.academia.edu/112624893/INVENTARIO_ARQUEOL%C3%93GICO_DE_MALLORCA_BANYALBUFAR

BALAGUER, P. (2005): *Aproximación cronotipológica a la materialidad del postalayótico mallorquín: El ajuar funerario no cerámico*. Trabajo de investigación de tercer ciclo. Universitat Autònoma de Barcelona. <http://www.recercat.cat/handle/2072/4334>

DEYÀ, J. (2016): "Coves forn? Noves reflexions entorn al ritu de la calç a Mallorca", a: *VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears*, Maó p. 411-420.

MERINO, J.; TORRES, F. (1993): *Inventari arqueològic de Banyalbufar*. Consell de Mallorca.

ROSSELLÓ, R.; ALBERTÍ, J. (1995): *Historia de Banyalbufar. S.XIII-XVI*. Editorial Lleonard Muntaner. Palma.

VIBOT, T. (1999): *Son Bunyola, una mar de noms*, Associació Cultural Banyal-Bahar, Banyalbufar.

XAMENA, P. (1978): *Història de Mallorca*, Editorial Moll, Palma.